

La guerra entre el comte d'Empúries i el de Barcelona i Girona

L'any 1127 o 1128 hi va haver un enfrontament armat entre Ponç Hug I, comte d'Empúries, i Ramon Berenguer III, comte de Barcelona i Girona, conflicte que acabà amb la derrota dels empordanesos.

Text i fotos > JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA, doctor i especialista en història medieval

És difícil precisar l'any exacte en què van ocórrer els fets, ja que el text original en què apareixen està datat amb dos sistemes diferents: el dels anys de regnat de Lluís VI de França, dit *el Jove*, que seria l'any 1127 de la nostra era, i el de l'Encarnació de Crist, que pot variar entre el 1127 i el 1128 segons el sistema de còmput que s'hi apliqui. Davant del dubte, el més prudent és mantenir les dues dates.

Aquest text, que fa referència a la pacificació i la concòrdia de la guerra, es troba copiat fins a set vegades: quatre a la Cancelleria Reial de Barcelona (pergamins de la Corona d'Aragó número 292, 241, 241 bis, *Liber Feudorum Maior*, full 66 recte) i tres a l'Arxiu Capitular de Girona (pergamí còpies número 17, *Llibre verd de la catedral de Girona*, fulls 92 recte - 93 recte i 174 vers - 176 vers), sens perjudici que hi pugui haver algun altre perga-

mí que desconeixem, com per exemple als arxius dels ducs de Medinaceli, que no hem sabut trobar. En aquesta institució hi ha desats els documents de la

>> *Recreació del grup Alma Cubrae de l'acció d'homenatge i vassallatge del comte d'Empúries, Ponç Hug I, al comte de Barcelona, Ramon Berenguer III. El comte Ponç Hug lliura la seva espasa al comte Ramon Berenguer en senyal de rendició.*
(Foto: ALMA CUBRAE)

>> Les muralles de Castelló, amb la torre de la Gallarda al fons. El comte Ponç Hug en va fer construir de noves, però les va haver d'enderrocar quan va perdre la guerra, el 1127 o 1128.

casa comtal d'Empúries, desordenats i sotmesos a restriccions horàries per veure'ls, circumstàncies que sovint només fan possible consultar-los a través d'uns microfilms oberts al públic, inadequats per a la recerca històrica, ja que no s'hi distingeix la lletra de les parts tacades ni de les ombrejades, i això fa que alguns tinguin fragments il·legibles. L'existència de còpies a la Cancelleria Reial s'explica perquè s'hi aplegaren els documents referents als comtes de Barcelona i perquè els interessava deixar constància escrita de la supeditació i del vassallatge del comte Ponç Hug envers el comte Ramon Berenguer III a conseqüència de l'enfrontament armat. Les còpies dels arxius catedralicis gironins s'expliquen perquè en la resolució del conflicte la seu va recuperar les rendes que rebia de l'església de Castelló d'Empúries i que Ponç Hug li negava.

Aquest darrer fet està recollit en un text datat del mateix dia que el document anterior, el 17 d'agost de 1127 o 1128, l'original del qual és a la Reial Cancelleria de Barcelona (Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamins Ramon Berenguer III número 291), una còpia a l'Arxiu Diocesà de Girona (pergamins de la Mitra, calaix 8, número 21) i tres a l'Arxiu Capitular (pergamins còpies número 17, *Llibre verd de la catedral*

de Girona, fulls 93 vers - 94 vers i fulls 175 vers - 176 vers). En aquest document s'explica que el comte Ponç Hug reconeixia que el seu pare, Hug, havia pledejat diverses vegades amb Beren-

guer Guifré, bisbe de Girona (acció que ocorregué a finals del segle XI), per drets i rendes de la parròquia de Santa Maria de Castelló i per una propietat que finalment Hug havia cedit a la canònica de la seu a canvi de quaranta unces d'or. Ponç Hug reconeixia no haver complert el pacte del seu pare i, seguint el consell del seu senyor, el comte Ramon Berenguer III, retornava aquests drets a la canònica de Girona i a canvi el bisbe li retirava l'excomunicació que li havia imposat per aquesta apropiació indeguda. Al text s'utilitza la paraula *guerra* per definir l'enfrontament que hi hagué entre els dos comtes.

La intervenció de Ramon Berenguer III a favor de la seu i del bisbe Berenguer Dalmau no és un fet aïllat, sinó que l'entesa entre aquests dos personatges es fa palesa en diverses ocasions i continuarà amb Ramon Berenguer IV quan, a partir del 1130 o 1131, substitueixi el seu pare al capdavant dels comtats.

Què va passar?

Al document de pacificació i concòrdia s'expliquen els béns, drets i rendes que es restitueixen, cosa que ens permet saber quines normes es van transgredir,

>> El convent de Sant Domènec i el Palau Comtal (edificat durant la segona meitat del segle XIV), que acullen actualment l'Ajuntament i l'Arxiu Municipal.

>> L'actual basilica de Santa Maria, protegida per les muralles. Les rendes de l'església que hi havia al segle XII pertanyien a la seu de Girona, tot i que el comte Ponç Hug se les quedava.

però en canvi no s'hi especifica la data concreta en què va succeir cadascuna de les transgressions. Això fa suposar que les dites accions degueren ocórrer setmanes o mesos abans de redactar-se aquest text, però no anys abans.

Ponç Hug estava obligat a destruir els murs i la nova fortalesa que havia creat a Castelló i no en podia fer cap més en tot el seu comtat. Quedaven encarregats d'observar aquest compliment els nobles Pere i Bernat de Bell-lloc, Guillem de Pinós i Bernat de Lluçà. Això fa suposar que un dels principals escenaris de la batalla degué ser l'actual Castelló d'Empúries.

Ramon Berenguer III, que llavors era també comte de Besalú, havia de recuperar dins d'aquest comtat uns feus que fraudulentament Ponç Hug d'Empúries havia donat a uns nobles anomenats Arnau de Llers, Bernat Adalbert de Navata i Ramon Albert d'Avinyó, els quals a patir d'aleshores no podien ser amics del comte d'Empúries. També es manava que les persones dels comtats de Barcelona, Besalú i Girona poguessin transitar per mar i per terra lliurement pel comtat d'Empúries, segons era costum, ja que el comte d'aquesta demarcació els ho havia prohibit.

Ponç Hug havia de restablir un pacte de treva que tenia amb el comte del Rosselló i, en cas que no el volgués renovar, havia de suprimir del seu exèrcit el mateix nombre de soldats que tingués el comte del Rosselló. A més a més, per haver trencat la treva, li havia de pagar tres mil sous. Restaven encarregats de supervisar-ho els nobles Ramon Renard, Bernat de Vallguarnera, Pere Ramon de Pedret, Bernat Pere de Trabal, Bernat Sendred, Bernat Seguer i Bernat Iobert.

Ponç Hug havia de retornar a Berenguer Renard un honor que li havia pres i aquest darrer, que tenia altres castells cedits pel comte d'Empúries, no li havia de donar res a canvi durant cinc anys.

El comte d'Empúries no podia prohibir a ningú del seu comtat d'anar al mercat de Peralada i havia d'anul·lar el mercat dels dissabtes de Castelló. Convé saber que feia anys que Peralada s'havia separat del comtat d'Empúries i que per això el comte havia creat el seu propi mercat a Castelló i havia prohibit als seus súbdits anar al de Peralada.

També es manà que, en cas que Ponç Hug i Ramon Berenguer III actuessin conjuntament al mar, el pri-

mer no podia retornar fins que el segon li ho manés.

Quan el comte d'Empúries recobrés la llibertat —cosa que indica que estava presoner—, havia de donar al comte de Barcelona tres cavalls, tres mides de plata, cavalls i mules per valor de cinc mil sous i cinc mil sous més també en cavalls i mules que havia de pagar abans d'un mes, i nomenava un seguit de nobles que s'havien d'encarregar de fer la taxació dels animals: Guillem de Pinós, Arnau Berenguer d'Anglesola, Umbert, Guillem Jofre, Bernat Dapifer i Pere Bertran. Això s'ha d'interpretar com una indemnització de guerra.

L'espasa i l'armadura de Ponç Hug les havia de custodiar Pere Ramon de Vilademany i només les hi podia retornar quan el comte hagués pagat deu mil sous en cavalls i mules o bé vuit mil sous en moneda encunyada a Melgur (indret del sud de França). Però si arribava Pasqua i no havia pagat, l'espasa i l'armadura serien per al comte de Barcelona i el rescat l'hauria de cobrar ell directament.

Per esmenar tot això es fixava un termini de seixanta dies. El text continua amb una convinença (jurament de fidelitat) de tot un seguit de nobles i

de Ponç Hug envers el comte de Barcelona i el seu fill.

El perquè de la guerra

Cap dels dos textos citats fins ara no ens explica per què Ponç Hug dugué a terme les accions que van provocar aquesta guerra. En el cas del mercat de Peralada, es pot interpretar com una represàlia per haver-se separat del seu comtat feia anys. En el cas de la negativa a pagar les rendes de la seu gironina, com que Empúries no tenia bisbat propi i restava supeditat al de Girona, que era aliat de Ramon Berenguer III, pot interpretar-se com una oposició al comte de Barcelona i Girona i als seus afins, igual que la prohibició de no deixar transitar gent dels comtats de Barcelona, Besalú i Girona. Però, i en el cas del trencament de la treva amb el comte del Rosselló? I per què va fortificar Castelló? La historiografia tendeix a considerar que tots aquests fets ocorregueren per l'ansia de poder de Ponç Hug, i s'ha parlat de la possibilitat que volgués crear un bisbat amb seu a Castelló (segles enrere ja n'havia existit un amb seu a Empúries), o fins i tot que fos un incaut i caigués en les provocacions que li podia haver fet el comte de Barcelona, amb la qual cosa li hauria donat un motiu per envair el comtat d'Empúries. Fos com fos, hi ha un motiu que no podem obviar i que segurament influí sobre Ponç Hug i el seu comportament: el poder creixent de Ramon Berenguer III.

A més a més dels comtats de Barcelona, Girona i el d'Osona i Manresa, entorn del 1111 aquest personatge governà els de Besalú, Vallespir, Fenollet i Perapertusa, i obtingué el vassallatge del comte de Cerdanya i Berguedà (que possiblement també ho era del Conflent), i durant el 1112 passà a dominar els comtats de Provença, Gavaldà, Carladès i Rodés (al sud de l'actual França). Tenia pensat Ramon Berenguer III dominar també el comtat d'Empúries i per això Ponç Hug va fortificar Castelló en previsió d'una futura invasió, o bé totes les accions del comte d'Empúries foren per demostrar que ell seguia sent sobirà al seu comtat? Sens dubte, aquests dos factors degueren ser importants, però

a hores d'ara no es disposa de prou informació per saber del cert per què es va arribar al conflicte armat, i encara menys quan els únics textos que ens en parlen estan escrits pels vencedors i fan referència a la submissió del perdor.

Les conseqüències

La guerra degué comportar la pèrdua de vides humanes, tot i que no se sap exactament de quines xifres estem parlant. Seguidament hi degué haver un empobriment de la població, ja que els càstigs imposats per Ramon Berenguer III a Ponç Hug els degueren acabar pagant els habitants del comtat amb els fruits del seu treball. Política-

ment, Ponç Hug es va convertir en vassall del comte de Barcelona, tal com consta en diversos textos de l'època, és a dir, que tot i que Empúries continuava com a comtat independent, el seu comte estava controlat i sotmès a Ramon Berenguer III i al seu successor.

Les pugnes i lluites entre empordanesos i barcelonins no acabaren aquí, ja que l'any 1138 s'hagué de restituir la pau (treva) entre Ponç Hug i Ramon Berenguer IV (fill i successor de Ramon Berenguer III), procés en el qual també es va demanar una altra vegada que el comte empordanès respectés les rendes i els béns que la seu de Girona tenia a Castelló d'Empúries. Però això ja és una altra història.

>> El nucli antic de Castelló d'Empúries i la torre de la Gallarda.